

ških pesnikov sploh, se je sedaj posvetil otroški poeziji ter je napisal okoli štirideset knjig poezije za otroke; mnoge med temi knjigami so pravi dragulji otroške poezije. Njegove prve pesmi so nastale po vzgledu istih »mursery rhymes« (angleških pesmic), o katerih je govoril Čukovski, ali Maršak se je učil tudi od ruske narodne otroške pesmi. Od lahkih zabavnih pesmic je Maršak prešel k pesmim tako imenovanega delovnega ali produktivnega značaja (»Pošta«, ena njegovih najboljših pesmi, prav tako »Požar«, »Kako je skobelj naredil skobelj« itd.), nato pa se je lotil prikazovanja socialistične graditve v Rusiji (»Vojna z Dneprom« — pesnitev o Dneproostroju, ena Maršakovih najlepših umetnin). V dolgi pesnitvi »Mister Tvister« pripoveduje Maršak o popotovanju nekega Angleža po Sovjetski Rusiji; ta Anglež noče stanovati v hotelu, v katerem prebivajo tudi pripadniki barvastih ras; išče privilegiran, izključno le belcem namenjen hotel, ker pa takega ne najde, mora oditi domov. Na ta način je pesnik prikazal v lahki in zabavni obliki idejo enakosti vseh narodov ne glede na barvo njihove kože.

Maršak je bil dolgo vrsto let urednik in konsultant otroškega oddelka Državne založbe; njegov glavni namen je bil, dvigniti kakovost otroške literature v smislu njenega približevanja k vzorom klasične literature. Pionir te smeri in take poezije pa je bil Vladimir Majakovski (1897 — 1930), ki je pisal tudi pesmi za otroke.

(Se nadaljuje) — **Prevedla V. Š.**

IZGUBLJENI SVET

TONE SELIŠKAR

V KAVARNO, kamor zahajam, prihajata vsak dan dva starca, mož in žena. Poznam ju že dvajset let, toda v življenju smo se zgrešili in šele pred petimi leti sem ju znova našel. Nikdar poprej nisem govoril z njima. Ker smo stanovali v isti ulici, sem poznal nekatere njune bistvene navade, ki so dajale obema prav poseben, nenavaden način ponašanja. Prav dobro se ju še spominjam, kakšna sta bila pred dvajsetimi leti, saj sta uživala v naši predmestni ulici velik ugled in spoštovanje. Mož je bil strokovni učitelj na obrtni šoli, žena je bila poštarica. Imela sta dva sina in kadar so šli v nedeljo vsi štirje pod Rožnik, smo gledali za njimi, kakor da je ta ugledna družina ponos naše ulice, in moja mati je ob taki priliki vedno povzdigovala čednosti teh ljudi.

Seveda, dvajset let je lepa doba in sem bil sedaj, ko sem ju po tolikih letih znova srečal v kavarni, nemalo presenečen. Saj se nista kdo ve kaj spremenila. No, že, ostarela sta, nekako manjša sta postala, počasna in utrujena, siva in zgubana. Ko sem sedel v njuni bližini, se mi je počasi, ne da bi se zavedel, zagrinjala sedanjost in vse moje misli so se nehote povračale nazaj v tisto dobo pred dvajsetimi leti, iz katere sta vznikla ta dva starca. Kako je prav za prav vse to preprosto, pa vendar silno zagonetno! Videl sem nenadoma vse tiste

minule čase, duhal sem celo vonjavo pokošenega sena prostranih seno-žeti ob Gradaščici, ki so zdaj povsem zazidane, pred mano so vstajali strici in botri in sosedje, njuna dva fanta sta prisedla k meni in nenadno se je v meni sprožilo neko ganotje, da sem vstal in ju spoštljivo pozdravil, prav tako, kakor v onih časih, če sem ju srečal na ulici.

Nista me spoznala. V bežnem pogledu, s katerim sta me ošinila, sem opazil razočaranje, kakor da jima ni prav, da ju nekdo pozna in ju moti v samoti, v katero sta pribežala, potem ko sta izgubila svet mladostne sreče. Le to! Za telesni blagor sta bila vse do smrti prilično zelo dobro oskrbljena s pokojnino. Imela sta lepo sončno stanovanje in v kavarno sta hodila redno vsak dan ob določeni uri čitat časopise. Dasi sta bila po svoji zunanosti tako tuja sedanosti, si nikakor nisem mogel razložiti njune velike ljubezni do dnevnikov. Kakor da se sedaj na starost živo zanimata za vse, kar se važnega in velikega dogaja po širnem svetu. Toda to nestrpnost do branja je kazal le starec. Čital je dnevnike in tednike, listal je po revijah s podobami, bil je celo nestrpen, če je moral čakati na list, ki ga je pravkar prebiral drug gost, tako da sem bil sprva resnično uverjen, da je to eno njegovih najvažnejših opravil vsega dneva. Kaj pa naj bi sicer počela ves ljubi dan? Osamela sta, dom in hrano jima oskrbuje primerna ženska, preokorna sta, da bi hodila na izlete in ves dan tudi ne moreta tičati doma — no, pa jima zato drugega ne preostaja, kakor da spremljata po listih vse važne dogodke doma in po svetu.

Ko sem po več dni hkratu presedel v njuni bližini, sem počasi le doumel vsebino njunega sedanjega življenja. Dognal sem, da ne iščeta ničesar drugega v listih, kakor le spominov. Vsakokrat, kadar je našel v časopisu kakšno vest, ki ga je pritegnila, je prišel do žene z listom v roki in ji je prebral: Starosta našega učiteljstva Jaka Korenčan bo v soboto praznoval v krogu svojih otrok in vnukov osemdesetletnico svojega trudapolnega in plodonosnega življenja...

Dokler se ju nisem privadil, se mi je zdelo njuno vedenje nenavadno, skorajda smešno. Nikdar nista sedela oba pri isti mizici, ampak vedno tako, da je mož odkazal ženi sedež pri oknu, sam pa je sedel k sosednji mizi in si nanosil kup časopisov. Kakor hitro je opazil, da je gost odložil list, je že vstal in hitel ponj. Tako je neprestano vstajal in sedal, dočim je žena sedela nepremično kakor soha in ni pokazala nikdar najmanjšega zanimanja za novice. Čitala je le, da ustreže možu. Njene oči so bile bistre in ni potrebovala očal. Mož pa je nosil zelo močna stekla. Bila sta si živo nasprotje. On ves nemiren, neubrzdan, ona mirna in vdana in tako hudo skromna in ponižna, da me je kar zazeblo, kadar je mož osorno zagodrnjal nadnjo. Dočim je imel mož vse tiste značilne črte starca, naprej nagnjeno brado in globoke, skoraj črne brazde po vsem obrazu in roke žilaste, kakor da so pokrite z ribiško mrežico, je bilo njeno obličje le prav rahlo ovenelo. Bila je starka, človek pa si je mislil, da se ni postarala, ampak da je takšna že od nekdaj. Gube njenega obraza so se skladno spojile s prosojno kožo njenih lic in z belo barvo las, v njenem pogledu je vselej ostalo nekaj zasanjanega, vdanega in nežnega in prisegel bi, da je hodila v kavarno

le zaradi njega. Mož je moral imeti nenehoma nekoga poleg sebe, da mu je ukazoval, ga učil, hvalil in grajal.

Žena je gledala v časopis in se ni nikamor ozrla. Nič je ni vznemirjalo. Kadar je mož odložil poslednji list in pograbil palico, je vstala in šla za njim. Nekoč je natakar po nesreči prevrnil kozarec vode, ki je z mize scurela na njen plašč. Mož se je glasno razjezil, žena pa se ni ganila. Če se nisem motil, je bilo v njenih očeh celo malce prezira zoper njegovo jezo, ki pa se je tudi kmalu osula. Mož je srebal kavo po žlički in jo užival, žena pa, kakor da je tudi kavo spila le zato, ker je tako običaj v kavarni. Prav v vsem početju sta si bila živo nesoglasje, kakor da bi se vse svoje življenje tiho sovražila in da sta le po neki nepojmljivi, za ves ostali svet prikriti nuji živela drug poleg drugega... Vse na svetu je razumljivo, vse tako preprosto enostavno — Ne! Tega si za človeško življenje nikdar ne bom upal trditi! Na oko je ta uboga stvarica narave zares preprosta, včasih tako zelo preprosta, da niti zanimiva ni več — v podrobnem prikazu njenih majhnih dogodkov pa vendarle tako skrivnostna, zagonetna, da je ne spreглеšaš tudi če bi jo presekal.

Že po nekaj dneh mi je bilo očito, da tavata vsak zase po lastnem svetu, ki sta ga bila izgubila pred tolikimi leti. Le kje, zakaj, na kak način sta ga zapravila? Zdaj jima je bilo precej čez sedemdeset let. Silno rad bi zasledil stezico do njunega pogreznjenega sveta. Opazil sem, da se mož pri čitanju včasih nenadoma vznemiri. Ves obraz se mu spremeni v neko jezovito spako, nakar porine časopis od sebe, vstane, razmišlja, dokler ne stisne brezobih čeljusti in se ne obvlada. Nad čem se vendar vznemirja? Star je, ničesar več ne more pričakovati, vse v njem je že izžgano, smrt bo zdaj zdaj skočila nadenj — njegova misel pa je le še živa in se celo vznemirja.

Nekega dne je bila kavarna nenavadno zasedena in prisesti je moral k moji mizi. Zelo nerad je to storil. Najrajši bi odšel, že je bil pri izhodu, a se je le vrnil. Nevoljno je odkazal ženi stol pri drugi mizi, sam pa mi je sedel nasproti. Nezaupljivo me je nekajkrat ošinil s pogledom izza časopisa, zamrmral nekaj v brado, končno se je umiril. Čital sem dunajski list, po katerem se je neprestano oziral. Poznalssem njegove navade, zdaj zdaj me bo prosil zanj, čeprav niti polovico svojega lista ni pregledal. Tedaj sem mu ga sam ponudil.

— V Španiji je revolucija, sem ga opozoril.

Zaničljivo je zamahnil z roko.

— Zelo krvava revolucija! V prvih dneh je bilo čez tisoč žrtev, sem mu dejal znova.

Zapičil je svoj pogled vame kakor obstreljen in me vprašal osorno:

— Mar vas to tako zelo zanima?

— Seveda me, sem mu odgovoril. To je vendar borba dveh najsilnejših idej. Ves svet se zanima za to krvavo dokazovanje pravilnosti v nazorih.

— Če je tako, potem je ves svet bedast! je zakričal vame.

Žena ga je plaho pogledala, ozrla se je tudi vame, kakor da bi ga hotela opravičiti. Tedaj pa je prinesel natakar časopis z debelim na-

slovom na prvi strani: General Franco je zavzel mestece H. in dal po prekem sodu postreliti vse pristaše ljudske fronte.

Pokazal sem s prstom na ta naslov, češ, poglej vendar starec, kako je to hudo važno. Mož pa je zgrabil list, ga vrgel na drugo mizo, me prezirljivo pogledal in je kar plamtel od razburjenja. Pa se je kmalu spet umiril. Že sem domneval, da bo starec za vedno zaprt zame. Ko pa sem zaradi tega pogledal starko, kakor da bi hotel v nji rešiti njegovo zagonetko, sem opazil, da se je žena zastrmela v sliko, ki je prikazovala pobite revolucionarje v nekem porušenem španskem mestecu. Njen obraz se ni prav nič izpremenil. Negibno je strmela v to pošastno podobo mrtvakov in zdajci je zahlipala, kakor da bi ji nevidne roke stisnile vrat. Oči so se ji zasvetile od solz. Krčevito se je branila joka in vsega tega davečega občutja, končno pa se le ni mogla premagovati in je zaihtela. Toda bala se je moža. Ni ga hotela vznemiriti, ni ga hotela spominjati kdo ve kakšne strahote, ki sta jo bila morda kdaj preživela. V njen obraz, ki je bil vse druge dni miren in negiben, se je zajedla žalost. Skozi to žalost pa je planil na lice tolikšen sijaj neke silne ljubezni in nežnosti, da se je njena toga maska neobčutljivosti nenadoma spremenila v živ, resničen obraz, ki je kljub starosti zdajci postal mlajši. Zdelo se mi je, da vidim skozi njeno žalost obličje, kakršno je bilo pred davnim davnim časom. Prsti so ji trepetali, pa se je le junaško branila pred nenadnim navalom te strastne žalosti. Vstala je, ne da bi karkoli rekla svojemu možu, njen obraz se je spet otdil, ko je šla mimo gostov. Na ulici si je naglo obrisala oči z velo dlanjo.

Starec je ostal v kavarni. Najbrž se je to večkrat ponavljalo. Toda če sem imel poprej vtis, da ji je v vseh drugih prilikah življenja zapovedoval in da se je vedno slepo vdinjala njegovi volji, se mi je zdaj zazdelo, kakor da bi nalašč kljubovala vsem njegovim jezovitim pogledom. Odšla je iz kavarne, ne da bi ga pogledala. To, kar se je zdaj in morda že večkrat v nji živo prebudilo, je bilo najbrže njen izgubljeni svet, ki ga je zvesto in vztrajno zaklepala tudi pred najbližjim človekom. Domneval sem celo, da ji je bil mož v tem hipu kakor tujec, ali pa se ni nikdar potrudil, da bi skrbno preiskal vse skrivne kotičke njenega sveta, da bi še njega presunilo z isto strastjo kakor ženo. Nekaj skupnega pa je le vzplamtelo v obeh ob takih prilikah. V njej žalost, ljubezen in vsa ona nežna čustva, ki izvirajo iz ljubezni, v njem pa gnev, nekak strašen odpor in sovraštvo do vsega, kar ju zdaj na starost, tik pred smrtjo kliče v minula, razdejana svetovja.

Plačal sem in stopil na cesto. Starka je tavalala po pločniku tako narahlo, kakor da se njene noge niti tal ne dotikajo. Nenadoma se je pojavil poleg mene starec. Prehitel me je, se zdajci obrnil prav k meni, zamahnil s palico po zraku in me nagovoril.

— Španska revolucija vas zanima? In vojne? In klanje, in streljanje?

Presenečen sem strmel vanj, saj nisem utegnil dovolj naglo premisliti, kaj prav za prav hoče. Napeto me je gledal in za vsako ceno je hotel izsiliti iz mene odgovor.

— Kako da bi me ne zanimalo vse to? sem dejal. To vendar ni majhna stvar! Stotisoč ljudi se je zgrabilo, da bi branili svoje ideje. Hudo me zanima!

— Ali imate otroke? me je vprašal trdo, kakor da bi imel učenca pred sabo.

— Dva.

Povesil je glavo, se za hip potopil v razmišljanje, potem pa me je potegnil za rokav, da sem moral stopiti v njegovo smer. Bil se je že umiril in ko sva tako hodila nekaj časa oba molčeča in pogreznjena v svoje misli, je spregovoril zamolklo:

— Čudni ljudje ste! Ne morem vas razumeti drugače kakor tako, da vas vse skupaj preziram. Zanimati se za tako nečloveško klanje, čitati vse te vesti o požigih in umorih, hladno razpravljati o vsem tem...?

— Oprostite, morda pa prečrno gledate? sem ga prekinil. Vsaka revolucija je krvava in vsaka stranka se bori z enakim prepričanjem, da ima edino le ona svoj prav. Ali se zavzimate za rdeče, ali za bele?

— Bedaki! Ni ne rdečih ne belih! je vzkliknil.

— Ampak razvoj politike poslednjih let, gospodarska kriza...

— Ni ne rdečih ne belih, je znova zakričal, ne da bi počakal konca mojega stavka. To je zabloda dvajsetega stoletja in zelo se motite, če mislite postati s tem vašim puhlim zanimanjem srečni!

— No, sreče s tem prav gotovo ne bom dosegel, sem dejal hladno. Toda v tem mogočnem vrenju nazorov in idej mora imeti vsak človek svoje prepričanje, saj se temu ni mogoče izogniti. V Španiji je revolucija, v Franciji so stavkajoči delavci zasedli tovarne, v Rusiji so ustrelili šestnajst trockistov, ki so kanili uničiti Stalina, Hitler je napovedal neizprosni boj komunizmu, pri nas stavkajo tekstilni delavci... Človek ne more ostati hladen spričo vsega tega. Ali je naklonjen Hitlerju ali pa Stalinu, ali bo zagovarjal delavce ali pa podjetnike, ali bo kristjan ali pa brezverec!

— Mislite? se je zarežal vame. No, potem pa se hudo motite. Meni je vsa ta drhal diktatorjev, politikov, delavcev in fabrikantov deveta briga! Nikar me tako osuplo ne glejte! Vem, kako si mislite o meni; da sem čudak, otopel človek, ki ne najde smisla v nobeni stvari več. Pa ni tako! Rad bi vam razdrl to pogrešno mnenje, da se ne bova od slej naprej zalezovala s pogledi in sumničenji.

Zvito se mi je nasmehnil kakor kak hudomušen prevejanec, ki mu ne moreš zlepa do živega. Opazil je mojo zadrego in kar bolj vesel je postal. Prižgal si je cigaro in ko se je nasmejal moji osuplosti, ki je nisem mogel prikriti, me je zmagoslavno potrkal po rami.

— Prepričani ste bili, da sem prestar za opazovanje. No, sprva, ko sem bil opazil, kako naju z ženo zasledujete z očmi, sem bil užaljen. Pa ne zaradi zasledovanja samega, ampak ker ste me imeli za takšnega bebca. Res je, star sem, toda sem spreten v oprezovanju. Kar priznajte!

Osramočen sem stal pred njim in silna zadrega me je zgrabila. Želel sem biti daleč proč od tega starca in nenadoma mi je vse to pre-

sedalo. Toda zdaj me je imel v kleščah in kar tako brez vzroka tudi nisem mogel pobegniti.

— Kar brez skrbi bodite zaradi tega! je dejal milo in očetovsko. Tega zalezovanja je konec. Zdaj pa je čas, da si ogledava vruga, ki naju je zapeljal k temu, prav od blizu. Vi, moja žena in jaz obiskujemo isto kavarno, isti zrak dihamo vsi trije, po istih ulicah hodimo — pa vendar živimo vsak zase na svojem svetu. Midva z ženo na enem, vi na drugem! Kako, da je to mogoče?

Zložno sva hodila po nabrežju. Toplo je bilo, za ta jesenski čas kar pretoplo in ko sva se prerila skozi zapletke vozov, na katerih so pripeljali kmetje s Posavja krompir in zeljnate glave na prodaj, naju je to živahno vrenje in pa sonce, ki je grelo kakor v pozni pomladi, navdalo z nekim tihim zadovoljstvom, kajti starec je nekajkrat obstal, se ozrl v jasno nebo, pod katerim je svetla kovinasta ptica zvenela kakor obsedena in se je dobrodušno nasmehnil tej igrači kakor človek, ki se namuza deci pri igri. Meni pa je to srečanje pričelo ugajati in nestrpno sem pričakoval, kaj mi bo mož še razodel. Ko je odbrnel jekleni ptič v nedogled, se je starec okrenil k meni in razočarano dejal:

— Niti enkrat se niste ozrli vanj! Vam je to prevsakdanje, zrasli ste z njim vred, s tem smešnim jezdecem neba!

— Tehnika je preskočila stoletja, sem pripomnil. Sanje Leonarda da Vincija so se uresničile, prerokbe Julija Vernea se dejansko razvijajo od besede do besede. Ko ste bili mojih let, se je letalstvo pravkar pričelo postavljati na noge?

— Takrat? Da, spominjam se, kako so komedijanti razkazovali balon. Ko sem opazoval skozi okno množico radovednežev, sem čutil, da stojim na prelomnici, kajti imel sem občutek, da je v meni s tem dogodkom pričelo odmirati ono svetovje, v katerega sem se vrasel. Verjemite mi, človeško življenje ni tehnična naprava, da bi se mogla z novimi, boljšimi izumi sproti prilagoditi vsemu, kar se okoli njega novega dogaja. Vi prav gotovo trdite, da ste sodoben človek?

— Seveda sem, z dušo in telesom! sem mu odgovoril navdušeno. In tudi ostati hočem vedno sodoben, četudi mi je namenjena stoletna starost!

Švrknil je nekajkrat s palico po zraku, se zahihital v brado, kakor da sem izgovoril največjo budalost, ki jo je kdaj slišal. Pred vežnimi vrati svojega doma me je zgrabil za rokav in me potegnil za seboj.

— Zelo nerad sprejemam goste, mi je govoril, ko sva stopala po lesenih stopnicah, toda vi ste izjema. Nič se ne izgovarjajte, nikogar ne boste motili. Rad bi se z vami dogovoril do kraja. Prosim!

Četudi je bila zunanost hiše prenovljena, je znotraj vendarle ohranila vse značilnosti starinskih hiš; lesen pod, škripajoče stopnice, temo in neke posebne vrste duh po trohnobi, da se kar oddahneš, ko stopiš iz mračnega hodnika v svetlo sobo. Ko me je tako iznenada porinil v svoj dom, sem se tu v prostrani sobi, ki je bila vsa zalita od jesenskega sonca, nemalo začudil. Neverjetno, kako me je vse, kar je bilo natrpanega v sobi, spominjalo mojih otroških let. Pogledaj no, sem si govoril razveseljen nad tem odkritjem, tako uro smo imeli tudi

pri nas doma! Če potegneš za zeleno vrstico, prične cingljati! In v re-
 snici se je nekje med kolesjem sprožila vzmet, ko sem prijel za vrstico
 in jasno, razločno sem zaslišal zvoke Radetzkyjeve koračnice. Kakor je
 bilo sicer to cingljanje od sile smešno, sem vendarle ves zavzet po-
 slušal starinsko melodijo in v spomin so mi planile vse tiste otroške
 prigode, ko smo pobalini tekali pred vojaško godbo in jo spremljali
 prav do vojašnice. Vse mi je živo migotalo pred očmi. Razločno sem
 skozi vsa dolga leta spet videl tistega konjička, ki je vozil veliki bo-
 ben... Zavese na oknu, obledele zelene gardine z velikimi cofi,
 ogromna baržunasta zofa, slike na steni, podstavki na omarah, košarica
 z razglednicami — o, kako po naključju sem se vrnil v podobe svojega
 detinstva! Najrajši bi sedel na tla, vzel škarje in pričel izrezovati vse
 te dunajske rotovže, tirolske hribe in avstrijske vojne ladje, Cirile
 in Metode in knežji prestol z Gosposvetskega polja. Na majhni mizici
 so bili razpostavljeni spominki z Bleda, Brezij, Sv. Višarij, nekaj kap-
 nikov iz Postojnske jame, skodelice in kozarci z napisi in mnogo drugih
 pisanih reči. Pod posteljo sem zagledal lesen pljuvalnik, napolnjen z
 žaganico, s stropa je visela težka svetilka z nešteti okraski, po
 skrbno umitem podu se je neslišno sprehajala lepa, lena siva muca. Na
 knjižni polici zbrani spisi Jurčičevi, Prešernove poezije, nekaj vezanih
 letnikov Ljubljanskega zvona in nemških družinskih tednikov s slika-
 mi ter v zeleno usnje vezana pesniška zbirka Mirana Borisa s pod-
 črtanim posvetilom:

Lehke noge, lehke srce,
 iz persi mladih pesem glasna,
 tako k dekletu v vas se gre,
 tako mladost se vživa jasna!

Ko je stopil starec v sobo, zdaj preoblečen v flanelasto, temnordečo
 haljo, mi je naglo potegnil zvezek iz rok, ga zaprl in položil nazaj na
 polico in vzkliknil razigrane volje:

— Takrat sem bil zaljubljen v svojo ženo! Ha, mladost... Veste,
 žena je prav vesela, da sva dobila obisk. Povedal sem ji, da sem pri-
 vedel sodobnega človeka!

Ne da bi me poslušal, ko sem mu hitel zatrjevati, da nikakor ni-
 sem imel namena nadlegovati svetišče njunega doma, me je potegnil
 k sebi na zofa in pričel z razgovorom, ki sva ga prekinila pred vežo.

— Kako sem že dejal ondi na ulici? Dá, človeško življenje ni pod-
 rejeno svojevrstnim muhastim iznajdbam in zato se ob neki prav do-
 ločeni meji vselej ustavi. Čez to mejo ne more, četudi si želi in se celo
 bori z zaostalostjo. Najsi bo želja in volja njegova še tolikšna — čez
 ne more. Na tej strani meje je vse tisto, kar sta njegov duh in telo
 dobrega in slabega poželjivo sprejemala in vsrkala kot neobhodne
 življenjske hormone — na drugi strani pa so se pojavile stvari, ki jih
 ne duh ne telo ne moreta več sprejeti vase brez zlih posledic.

— Kako da ne? sem ga prekinil. Človeštvo rase s časom vred! Raz-
 voj civilizacije in kulture je vendar nerazdruženo spojen z razvojem
 človeške družbe!

— Stoj! je dejal ukazovalno. Govorim le o človeku posamezniku! Seveda, človeštvo predstavlja rod, skupino, pleme, vrsto in njegovo kolobarenje se pretaka tisočletja kakor neusahljiv vrelec življenja. Rojstvo in smrt posameznika ni v tej celoti nikak dogodek. Človeštvo je kakor hosta: stara strohnela drevesa podira vihar, trohne, iz tal pa nenehoma poganjajo mladike, rasejo mlada drevesa, zelene, cveto in rodijo.

V sobo je stopila žena in je previdno in tiho zaprla vrata za sabo. Prav narahlo se mi je nasmehnila in pokimala z glavo ter je sedla v naslanjač poleg okna. Mož se ni zaradi nje prav nič zmedel in ko sem oba motril, sem ugotovil, da sta tu doma povsem drugačna človeka ko v kavarni. Žena je gledala skozi okno. Pred seboj je videla kupolo stolnice in stojnice na trgu, Grad in ta starinski del mesta z vegastimi strehami hiš škofije in črnim obročem streh Starega trga je simbolično vključevalo oba starca med to pohištvo, med katerim sta se počutila vedro in udobno. Njen pogled je bil zdaj veselejši, ko je spet gledala skozi okno, njena glava z belimi lasmi je v tej jesenski svetlobi pridobivala na lepoti. Bila je prav zares lepa starka. Tudi mož se je zbral. Nič več ni hlatal, vstajal in sedal, mirno je čepel na zofi in se naslajal nad svojimi lastnimi besedami.

— Človek je sam zase svoje svetovje, je nadaljeval. Nikdar se nisem ukvarjal s filozofijo, čeprav sem mnogo čital. Naravne vede so me bolj zanimale. Zato vam ne morem vsega tega, kar bi vam rad povedal, tolmačiti s kakšno neizpodbitno logiko. No, zame pa je te učenosti, kolikor sem si je pridobil, povsem dovolj. Svoje življenje sem zaključil. Za nič na svetu ne bi maral stanovati v eni onih sodobnih hiš, kakršne sedaj zidajo. Med gladkim, golim pohištvom bi se počutil nesrečnega in osamelega. Te ure, ki se vam zdi starinska in nerodna, bi ne menjal za nobeno drugo! Poglejte si to zofo, z vsemi temi nastavki, z izrezljanimi stebrički, polžki, obroči, na katerih se nabira prah in jo je težko čistiti — ne dam je proč! In vse te majhne reči, ki jih vidite tu v sobi, na stenah, na omarah, na tleh — ne dam jih od sebe, prav tako kakor ne bi mogel pustiti žene, ki naju zdajle prav nič ne sliši, ko govoriva.

— Hm, od sile ste trdovratni, skoraj bi dejal zakrknjeni, da zametujete vse udobnejše pridobitve sedanjosti, sem dejal in strmel v starko, ki se je vsa predala pogledu na staro mesto.

— To ni trma, me je zavrnil starec. To ni zaostalost, s katero nas mladi svet nenehoma zasmehuje. To je le trdoživost naše mladosti, kajti prav s tem neprestanim izpreminjanjem vidimo, kako vse bolj se oddaljujemo od onih časov, v katerih smo bili zasidrani na svoje ideale.

Nenadoma je položil prst na usta in mi z glavo pokazal proti svoji ženi. Starka je gledala na staro mesto, toda njen pogled je bil uprt v neko zame nevidno dogajanje, kajti takšnega smehljaja še nisem bil opazil na njenem obrazu. Neka čudovita nežnost jo je razsvetlila, nič več starčevskega ni bilo na nji. Lasje so se ji ob straneh malce razpustili, njeni drobni, prosojni prsti so narahlo drgetali v naročju.

— Mama, ali že gresta? jo je vprašal starec s spremenjenim glasom.

— Že tečeta! je dahnila veselo in odmaknjeno od stvarnosti. Že tečeta! Oskar je spet padel v blato. Oh, nesrečni otrok!

— Čez kolena ga bom dal! se je ujezil starec.

— Oh, nikar! je prosila žena. Saj ni nalašč!

— Kar nič mi ga ne zagovarjaj! se je hudoval starec. Potuha škodi, kazen pa je krepko vzgojno sredstvo, če se pametno in o pravem času uporabi, je zamrmral s strogim in važnim glasom šolnika. Je že res, da lepa beseda lepo mesto najde, ampak palica odtehta tisoč besed, če jo pritisneš na pravi kraj.

— Če ga udariš, mene prav tako zaboli, je nalahko ugovarjala žena. Mladost je norost. Tudi ti si hlače trgal, ko si hodil v šolo.

Starec se je zapačil, pomolil ji je dva prsta, posnemal škarje in dejal: — Strigu, strigu!

Tesno mi je postalo. Občutil sem nekaj nevidnega, ki se je preklalo pred mano, občutil sem tako nekako, kakor da je čas trdna gmota, ki se da lahko zajeti z rokami, prerezati kakor jabolko in pogledati, ali so pečke črne in zrele. Oba starca sta se mi zdela potem, ko sta se tako naravno vživela v to svojo norostno vlogo, kakor dva igralca, ki sta na odru prikazovala mladostnike brez mask in primernih kostumov. Muca se je splazila k starki in vihala rep.

Po tem kratkem dialogu je nastal molk, ki nas je pokrnil kakor vreča. Rad bi se izmotal iz te nove tesnobe, ki mi je stiskala srce, želja pa, ki me je tirala v to zagato, je bila silnejša. Sedel sem nepremično, molčal sem in na vso moč sem se trudil, da ne bi skvaril te igre, ki sta mi jo starca zaigrala s tolikšno vnemo. Ura je udarila poldne. Starka je odrinila muco, ki ji je skočila v naročje in se oprijela za naslanjač, da bi vstala. Oglasil se je zvonec v predsobi.

— Sta že tu! je dahnila radostno. Točna sta kakor ura.

Skozi vrata je stopil v sobo mož mojih let. Skozi priprte dveri sem bil opazil za njim bolniškega strežnika, ki je narahlo potisnil moža čez prag, sam pa je ostal v kuhinji. Starec se ni ganil. Žena pa je stopila k došlecju, prijela ga je za roko in naslonila svojo osivelo glavo na njegova prsa. Njen sin! Sličnost je bila tolikšna, da je močna postaranost njegovega obličja izražala podobo ženinega dvojnika, tolikšna, da sta si bila kakor brat in sestra. Vreča, v kateri smo zdaj vsi tičali, se je še bolj zadrnila, tako da me je kar dušilo. Mati pa je peljala sina k mizi, pred katero je bila na podu razprostrta mehka preproga.

— Ljubček moj, kar potrpi, kmalu bo obed! Poigrajva se ta čas! mu je govorila mati.

Sin pa kakor da je lutka. Obleka mu je togo visela na shujšanem telesu, v očeh ni bilo veselja ne žalosti ne skrbi, prav nič takšnega, kar bi bilo človeško prikupljivo. Hodil je kakor slepec. Ustavil se je za hip, dvignil nogo in jo spet oprezno spustil na pod, kakor da bi hodil po vrvi in da mu je zdaj zdaj pasti v globočino. Izpregovoril ni besedice. Očeta in mene ni opazil, četudi sem bil preverjen, da je nekajkrat blisnil s topim pogledom semkaj v najin kot.

(Se nadaljuje.)

IZGUBLJENI SVET

TONE SELIŠKAR

Mati je vzela z mize škatlo z dominami in je sedla z njimi na preprogo. Domino za domino je postavila navpik v dolgo, krivuljasto vrsto. Sin se je oprezno spustil k nji na tla, sedel in s prstom krcnil prvo domino v vrsti. Domine so popadale kakor požete. Tedajci se je nebogli mož zasmejal z otroškim, neubrzdanim smehom, krilil je z rokami, hitel je postavljati domine, toda v tej nenadni razbrzdani gorečnosti se mu ni posrečilo postaviti niti ene. Tudi mati se je smejala. Ta hip je bil njen smeh tako sočen, kakor da se smeji mlada žena v polnem zanosu svoje materinske sreče. Hitela mu je postavljati domine, sin pa jih je sproti podiral vse dotlej, dokler niso v kuhinji zarožljali krožniki.

— Obed je gotov! je vzkliknila mati in se pobrala s tal.

Spet ga je za roko dvignila in tako sta odšla v kuhinjo, ne da bi se ozrla na naju. Ko so se vrata za njima zaprla, sem olajšano zadihal. Skozi odprto okno so doneli glasovi zvonov, pod oknom so brzeli koraki, hupe avtomobilov sem slišal, namišljena vreča se je odvezala, poleg mene je spet sedel starec, kakršen je bil v kavarni: zagrizen, siten in nemiren. Menda je opazil, da sem se namenil oditi. Z odločno kretnjo me je potisnil nazaj na zofo, zdelo se mi je, da me je pogledal s prikritim sovraštvom in z zadirčnim glasom mi je velel:

— Le potrpite še malce, vi sodobni človek! je dejal s poudarkom odkritosrčnega zaničevanja ob zadnjih besedah. Ali ste videli tega vašega vrstnika?

— Vaš sin je bolan...? sem vprašal v zadregi, kar tako, da bi nekaj povedal.

— Nor je! Vsak dan ga bolniški strežnik pripelje k nama na obisk. Ta je drugi. Prvega so granate raznesle na Piavi.

Grozoto teh besed sem dojmil kakor ureze z nožem in ne vem, kaj bi dal, da bi s čimerkoli ublažil to strašno žalost, ki je bruhnila med naju. Vem, da sem povесil glavo kakor neposredni povzročitelj te žalosti, vem, da sem buljil v tla brez vsakršne pametne misli, da si še dihati nisem upal. Prav strah me je bilo pred tem starcem, ker nisem mogel uganiti, kaj kani napraviti z mano in z vsem tem, kar mi je do sedaj povedal in pokazal.

— No, zdaj se menda ne boste usodili podvomiti, da mi v resnici ni prav nič mar, ali uničijo Španijo beli ali rdeči vrage in da me prav nič ne skrbi, če razstrelijo Stalina. Eno kakor drugo je zame nesmisel, kakor je bila svetovna vojna. In čemu vse to, prosim vas? Imeli smo svojega cesarja, urejene šole in železnice, lepo in mirno se je živelo in če bi ne bilo ničesar tega, bi bil prvi zdajle profesor na gimnaziji, ta, ki ste ga pravkar videli, bi bil lahko že ugleden zdravnik, midva pa bi uživala poleg svojih vnukov mir in starčevsko srečo. Toda komaj sva preživela strahotno smrt prvorojenca in je bilo konec vojne, se je mlajši sprl s starim svetom. Cesarja ni bilo več, uprl se je bogu, nam in vsemu, v kar smo mi verovali, hotel je rešiti svet s prevratom, uni-

čiti vse, kar je bilo do sedaj dobrega in preizkušenega, ustvariti novo človeštvo, ki ne bo poznalo ne bede ne podrejenosti ne zakonov — dokler ga niso zaprli in mu prisodili deset let ječe za čenče, ki jih je razlagal. Po šestem letu ječevanja je znorel in tako se je spet povrnil k nam starim in zdaj se igra z materjo domino. Preden so ga odpeljali, me je ozmerjal za reakcionarnega tepca, in ko sem prosil zanj milosti, je dejal, da je ne sprejme, češ da brez žrtev ni uspeha. Zdaj nimam prav za prav nobenega in le vse to, kar vidite okoli sebe, me živo veže na oni svet. Ali zdaj razumete, kako napačno gledate v ljudi?

— Gospod, strašno hude stvari mi pripovedujete. Oprostite mi, ker nisem mogel slutiti, kako krvavo se je življenje poigralo z vašimi. Silno rad bi vam povedal kaj tolažilnega... sem z veliko muko dejal, pa sem takoj uvidel, da bi bilo bolje molčati.

— Kar prizanesite mi s tolažbami, me je presekalo kruto. Ko bi ljudje vedeli, kako neiskreni in topi so vsi ti izreki sožalja, jih ne bi nikoli izrekli. To prav tako zveni, da prav lahko razločiš med besedami: Hvala Bogu, da ni mene tako prizadejalo. Toda ta nauk le kar tako... Zdaj vam hočem le povedati tisto o izgubljenem svetu. Veste, vse življenje me je nad vse zanimala matematika. To je bil edini predmet, ki sem ga rad poučeval in v prostem času sem z največjim užitkom reševal najtežje enačbe. Tudi naše življenje ni nič drugega, kakor neprestano iskanje neznank. Da, človeško življenje je kakor računica. Prvo knjigo predelaš z lahkoto, drugo tudi še, s tretjo se že tepeš in vedno bolj postajajo enačbe težje in težje — a obenem tudi vedno bolj mikavne. Marsikoga speljejo, ne da bi se sam zavedal, pred kitajski zid, ki se vleče v nedogled in vsaka rešitev neznanke je podobna eni tisočernih vrat v tem zidovju: skozi vsak prehod prideš na Kitajsko! To se pravi, da je matematika v življenju prav takšna norost kakor tekmovanje psa s svojim lastnim repom. Bolj ali manj tišče vsi ljudje skozi tak zid, čeprav vedo, da se z rešitvijo neznanke šele prav začenja neizmernost neznanega, kajti kakor hitro postaviš rešeno neznanko pred nove členice enačbe — moraš enačbo prečrtati in pričeti iznova. Ti pa si star, utrujen, ne zmoreš več novih ugibanj — vsedeš se pod kitajski zid in čakaš konca. Nazaj ne moreš več. Z nogami ne! O, da, na tak način kakor moj sin!

— Pa vendar so ljudje, ki so se ohranili do pozne starosti vedre in prožne s svojim duhom... sem mu dejal, ker mi je sprožil s svojim preprostim dokazovanjem slast za protivne dokaze. Tolstoj je v osemdesetem letu svoje starosti pisal duhovite filozofske razprave.

— Motite se! me je presekalo. Le prav premislite, kako je bilo z njim: Mož je bil silno bogat. V zrelih letih svojega življenja si je z veliko žlico privoščil vsega dobrega, vina, kart, sveta, žensk. Ko se mu je telo postaralo in se mu je zaradi prirodne nuje uživanje priškutilo, je pričel živeti povsem nasprotno. Vse dobrrote, ki jih je bil s slastjo užil, je pričel obsojati in njegov duh ne le, da ni ostal prožen, nasprotno: pričel se je umikati za stoletja nazaj, za tisoč let! Edino v tem umiku leži bistvo njegove prožnosti. Ustrašil se je sodobnosti in zaželel si je patriarhalne oblike življenja in ureditve sveta.

Ali me bo ujel v kozji rog? Oster je, opažam, da je tudi njegova misel navzlic starosti še silno udarna po svoje. Ni me pustil do besede. Zdelo se mi je, da sem mu s svojo neopreznostjo ponudil pravi oreh.

— Hvaležen sem vam, da ste me spomnili Tolstoja, je nadaljeval z vnemo, saj je prav ta človek najlepši dokaz, kako da ne more posameznik v živo reko tako zvanega napredka. Kajpak, s silo ga postaviš in porineš v tok. Toda, ali more stara lesena barka tekmovati z moderno oklopnjačo? Ali morete trditi, da je zakon starega moža z mlado ženo srečen v smislu naravne skladnosti? Ali si morete misliti še kaj bolj odurnega kakor zvezo mladostnika z mnogo starejšo žensko?

— To so pregreški proti stvarni naravi! sem dejal veselo, ker sem našel nitko, ki bi jo lahko speljal do konca. Kaj pa nazori?

— Z njimi je prav isto! V mladosti jih lahko menjaš kakor vsako stvar, s katero nisi zadovoljen. Nič nisem na primer protiven, da se ločita mož in žena, če sta spoznala, da nista drug za drugega. Človek menja službo, stanovanje, kraj... vse to so neznanke, ki gredo le do neke meje. Nič ni bolj smešnega, kakor če se stara ženska po mladostno našemi. Narave ne bo prevarila, tudi krstnega lista ne! In kako si potemtakem vi umišljate, da bi jaz, ki sem tik pred grobom, sprejel nauke svojega sina, čeprav si lahko tolmačim, da je mnogo resnic v njih? Borba med očeti in sinovi se večnostno obnavlja. Posledice so neizbežne.

— Razkol?

— Včasih celo sovraštvo! Jaz in sin sva se borila na življenje in smrt. Tudi to je bila ena onih neznank, ki sem jo hotel z naslodo rešiti. V matematiki pa s strastjo ničesar ne doženeš, prav tako ne v življenju. Prvi sin je moral iti na vojsko, tu se ni dalo nič pomišljati, drugi pa je prostovoljno drvel v svojo propast. To sem hotel preprečiti.

— Kaj pa, če ga je k temu prisilila neka nuja, ki se ji ni mogel ubraniti? Neki tako silen odpor proti današnji družbi, da ni mogel preko tega?

— Neslanost!

— Saj se tudi prirodnemu nagonu ne more človek upirati, sem trdil zase. Lakota, žeja, spolnost — ?

— No, ne boste me potisnili ob steno! je dejal strupeno. Ne primerjajte prirodnih, neizogibnih sil z domisleki človeških možgan!

— Vaš sin se je pehal za novo obliko človeštva... Ali obsojate nesrečneže, ki so trpeli za Kristusovo novo vero? Mar bi bila katoliška cerkev danes tako silna, če bi ne imela tega globokega temelja mučencev?

Opazil sem, da je starec vidno prebledel, kakor da so ga te besede v živo zadele. Postajal je nemiren, vstal in spet sedel prav tako kakor v kavarni. Zastrmel se je vame, pa zopet skozi okno, gubal je čelo in si nemirno gladil svojo brado, kakor da bi iskal na vsaki dlaki neke opore, ki bi si je rad oklenil.

— Prenesite vso gorečnost teh pobitih, poklanih, raztrganih, križanih in v vrelem olju oparjenih trpinov, ki so bili proti rimskim

postavam revolucionarji in veleizdajalci, na svojega sina! Mar se niso borili tudi tisti za povsem novo idejo, ki je pretresla ves rimski imperij, za idejo ljubezni, bratstva, usmiljenja in za srečo, ki bi jim bila vsaj na onem svetu dosegljiva? Mar se ni tudi vaš sin boril za srečo vseh ljudi? Idejo je postavil na glavo. Oni so iskali simbol sreče v nebesih, vaš pa jo je iskal v ljudeh na zemlji!

Mož se je zgubil, glava mu je visela nad rameni, kakor da ni del njegovega telesa, vsa njegova srdita odločnost se je razsula kakor val ob podvodni pečini, njegov pogled je obvisel na prevrnjenih dominah, potem je nekajkrat zahlipal, nič me ni pogledal in prav tiho, menda zato, da ga ne bi slišali v kuhinjo, mi je šepetal:

— Utrujen sem, oprostite mi! Nič več ne morem misliti... Čakajte! Ali se vam ne zdi, da sva se nekje zavozlala? Enačbe... Ne, to niso enačbe! Prirodni pogoški! Kako ste rekli? Mučeniki...? Prenagli ste. Ne morem vas dohajati. Vidite, tudi misel je ohromela. Vem, da bi vam rad priznal, toda pomislite sami: Naj si prostovoljno nakopljem še sramoto poraza na svojo sivo glavo? Moja vera tiči v izgubljenem svetovju, moj duh se vrača vedno znova in znova tjakaj nazaj. Vsaj to mi je ostalo. Če bi vam v čemur koli pritrtil, bi zavrnel še to trohico nekakšnega veselja, v katerega se vračam. Tudi če bi me moja lastna misel prignala do priznanja, bi ga ne izrekel na glas! Ne, ne! Samega tepsti v obraz? Tik pred smrtjo izdati svojo lastno osebnost?

Pogledal me je v oči. Videl sem, da čepi v njegovem pogledu prikrit strah, kajti zgrabil me je za roko in tako hudo plah je bil zdajci njegov izraz, ko me je stiskal za prste, da mi je bilo neznansko žal za vsako besedo, ki sem jo bil izrekel. Vstal je, šel je prav previdno do kuhinjskih vrat, naslonil uho na ključavnico in se je čez nekaj hipov po prstih vrnil k meni.

— Strežnik in kuharica sta v predsobi, kajpak, stara ljubezen! A v kuhinji... Poglejte skozi ključavnico! Kaj bi vam pravil. Tam boste videli!

Nerad sem se odzval. Kesal sem se, da sem se podal v ta izgubljeni svet, neka hladna groza me je dušila, toda če sem pogledal skozi eno okence, čemu ne bi še skozi drugo? Moram! Nikamor se ne morem več izmakniti in čeprav bi bil rad daleč proč, mi niti na misel ni prišlo, da bi se poslovil in šel. Počeni sem in pogledal. Na pručici pri mizi je sedel sin. Zaspal je. Glava mu je počivala v materinem naročju, mati pa mu je narahlo gladila lase. Bila je vsa zaverovana v ta posel. Njen obraz je žarel prečudne nežnosti, ustnice so se ji nemo premikale, smehljala se je — po belem licu pa so ji drsele solze, nenehoma, nenehoma in kapljale na njegove lase. Presunljivi val dognanja mi je prežgal srce! Njena roka, njen pogled, njeno naročje in vse njeno, kar je obtipljivega, občuti strahoto resničnosti — njen notranji pogled v odmaknjenost in v minulo pa žari v nepremagljivem zanosu materine sreče in radosti.

Strt sem se vrnil k starcu.

— Ali ste videli? me je vprašal zagonetno.

Z molkom sem mu odgovoril.

— In s tem sinom sva se strašno sovražila! je dejal zamolklo. Prav za prav ni bilo to ono čisto sovraštvo, ki kriči po maščevanju, bil je le zgolj nesporazum! Saj me razumete; oče — sin. Tradicija, morala, vera, predsodki, to daje človeku pravcato potuho, da vidi v otroku svojo lastnino, do katere ima vse lastninske pravice razen smrti. Prištejmo k temu še nekaj potenc samoljubja, pa si lahko mislite, kakšen boj je nastal med nama. Neizprosen boj; na eni strani star, preizkušen vojščak z zaslužnim križcem za vestno službovanje, s hrabrostno medaljo za aneksijo Bosne in Hercegovine, s pohvalo ministrstva prosvete, z diplomom krščanske šole — na drugi strani pa mladec, ki se je drznil posmehovati se vsem tem svetinjam, moj lastni zarodek, ki ni hotel nič več priznavati dolžnosti do očeta, ne njegovega truda ne skrbi, pod vihrajočo zastavo nekakšne upornosti in brezverstva... Ne jaz ne sin se nisva mogla najti. Bil je le zgolj nesporazum. Mladost ni mogla pronikniti skozi vse zidove mojih svetov, jaz pa sem bil prekoren, da bi preskočil plot njegovega sveta, ki si ga je bil pravkar odkril. V krila njegovega poleta sem udaril s palico. In vse to, kar sva govorila... Oh, hotel sem vas izzvati, hotel sem le... kaj jaz vem, morda tolažbe, morda priznanja? Zdi se mi, da sem tisoč let star. Ženi sem bil mož, zapovednik, dobrotnik in mučitelj. Žena se mi ni uprla, ker sva se istočasno starala... Čujete —? Sin se je prebudil. Ta hip bosta prišla v sobo in se bosta igrala z dominami. Ampak midva sva se končno le sporazumela, kajne? Ničesar vam nisem priznal! Ali sem poražen? Ne! Tega mi niste dejali! No, pa saj se bova še videla v kavarni. In se bova spet merila le z očmi in bova povsem zadovoljna. Mar ne?

— Na svidenje! sem dejal. Rad bi se poslovil še od gospe.

— Ne, ne, ne motite je! Zdaj smo trije spet tam, od koder smo prišli. Tako je za nas lepše.

Kar potisnil me je skozi duri, kajti kuhinjska vrata so se že odpirala. V predsobi sem naletel na strežnika. Pravkar je objemal kuharico, ki mu je tožila:

— Ne ostanem tu in ne ostanem. Saj bom zblaznela z njimi vred.

— Kako je z njim? sem vprašal strežnika.

Strežnik se mi je nasmehnil in me je odvedel nazaj v kuhinjo. Ne da bi mi kaj razložil, je prav na tiho odprl vrata v sobo in skozi prprtino sem zagledal prav takšen prizor kakor poprej, ko smo bili v sobi. Mati in sin sta sedela na tleh pri dominah... Tudi stavec se je spremenil. Sleknil si je domačo haljo in ves se je pomladil v svojih kretnjah. Iz neke omarice je jemal kositrne vojake in jih postavljaval pred sina po preprogi. Ko je lepo uredil pešce in konjenike, je poskočil k uri in potegnil za zeleno vrstico. Dvignil je roko. Vzmet se je sprožila. Tiho in vendar poskočno so planili po sobi zvoki Radetzkyjeve koračnice.

Tedaj sem videl, da se smejeta oče in sin z enakim smehom.

Mati je imela obraz pokrit z dlanmi in je nisem videl: Ali se smeji, ali se joče?